

рассмотрено гендерное образование в соответствии с возрастным компонентом и обоснована актуальность включения гендерного компонента в содержание и организацию учебного процесса будущих социальных работников. Также проанализированы понятия «профессиональная компетентность» социального работника в сфере гендерной работы с женщинами и семьей и освещены знания и умения социального работника, способствующие его эффективной работе именно с этой категорией.

Ключевые слова: гендерный подход, гендерное образование, гендерная социализация, гендерное воспитание молодежи.

SYNIAKOVA VIRA, *Preparation of the future social workers for gender education.*

The aim of the article is the definition of how to integrate gender awareness in the training of future social workers and social workers. The article highlights the essence of gender mainstreaming, highlights the problem of gender mainstreaming in education. The article considers the gender education under the age component and the urgency of incorporating the gender component in the content and organization of educational process for future social workers. Also analyzed the concept of "professional competence" of the social worker in the field of gender work with women and families and highlight the knowledge and skills of the social worker to facilitate its effective work with this category.

Keywords: gender mainstreaming, gender education, gender socialization.

УДК 159.942

Ясточкіна І. А.

СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті розглянуто поняття компетентність як інтегральну характеристику особистості, проаналізовано різні види компетентностей, що знаходяться у тісному взаємозв'язку з емоційною компетентністю, зокрема: предметна, дослідницька, соціальна, комунікативна, інтелектуальна. Поняття «емоційна компетентність» розкривається як важливий чинник соціального та професійного становлення особистості. Окреслено складові емоційної компетентності (розуміння себе, саморегуляція, мотивація, емпатія, соціальні навички). Підкреслено соціокультурний характер емоційної компетентності. Наголошено, що важливим завданням сучасної педагогічної освіти, актуальним не лише для професійного становлення, а й особистісного розвитку, є необхідність підвищення рівня емоційної компетентності майбутніх фахівців.

Ключові слова: емоції, компетентність, емоційна компетентність, емоційні стани, особистість, фахівець.

Сучасне суспільство висуває високі вимоги до фахівця, здатного

вирішувати проблеми та розв'язувати завдання, що виникають у реальних життєвих ситуаціях, у різних сферах професійної діяльності на основі використання знань, навчального й життєвого досвіду та відповідно до засвоєної системи цінностей. Компетентність виступає інтегральною характеристикою особистості у реаліях сьогодення. Згідно з сучасними дослідженнями в основі компетентності лежать індивідуально-психологічні якості, об'єктивні умови розвитку суспільства та умови професійної діяльності.

Аналіз наукової літератури показує, що «компетентність» – досить багатозначне поняття, яке дотепер не має точного визначення, пов'язане із прикладними вміннями, психологічною готовністю й особистою оцінкою і викликає широкі дискусії в науковому світі. Більшість науковців схиляються думки, що компетентність - це комплекс знань, вмінь та навичок, самовдосконалення, поглиблене розуміння себе, творчий підхід до проблем, що виникають, а також вміння використовувати практичні знання на практиці [1;4;9].

Потрібно наголосити на специфічності питання компетентності. Це пов'язане з тим, що даний термін є загальним для цілої низки наук. Так, філософія, психологія, соціологія розуміють компетентність як вищий рівень майстерності, глибоке розуміння поставлених проблем, творчий підхід та уміння навчатися.

У психолого-педагогічній літературі висвітлені фундаментальні теоретичні та експериментальні дослідження, які стосуються закономірностей становлення емоційної сфери, загальних аспектів проблеми емоцій, емоційної зрілості (праці Г. Бреслава, О. Запорожець, О. Кульчицької, А. Ольшаннікової, А. Ребер, А. Сухарєва, О. Чебикіна, Яковлевої та ін.), емоційного інтелекту (Р.Бар-Он, Д. Гоулмен, Д. Карузо, Д. Люсин, Дж. Мейер, П.Селовой та ін.).

Також у психолого-педагогічних джерелах виділено різні види компетентностей, що знаходяться у тісному взаємозв'язку з емоційною, а саме: соціальна (Л. Лепіхова, В. Ромек, Г. Сивкова), комунікативна (Ю. Жуков, Ю.Ємельянов, Є. Кузьмін, Т. Ніколаєва, Л. Петровська, О. Сидоренко), аутопсихологічна (Т. Єгорова), соціально-психологічна (А. Кох), психологічна (А. Деркач, В. Зазикін, Л. Мітіна), життєва (С. Литвин-Кіндратюк) та ін.

Сучасний фахівець на високому професійному рівні має володіти певними компетентностями. Предметна компетентність характеризується професійними знаннями та уміннями, здатністю їх реалізовувати. Дослідницька компетентність є важливою для фахівців, які уважно стежать за розвитком подій в своїй галузі, розвивають себе. Компетентність безперервного навчання включає можливість вчитися та сприяти власному професійному розвитку. Соціальна компетентність передбачає наявність комунікаційних та інтеграційних здібностей, вміння підтримувати відносини, впливати, домагатися свого, правильно сприймати, інтерпретувати думки інших, висловлювати своє ставлення. Комунікативна компетентність розглядається як здатність встановлювати необхідні контакти за допомогою вербальних і невербальних засобів в ситуаціях спілкування. Інтелектуальна компетентність

виражається в здатності до аналітичного мислення і здійснення комплексного підходу до виконання своїх обов'язків [3].

Британський дослідник Дж. Равен вбачає під терміном «компоненти компетентності» такі характеристики і здібності людини, що дозволяють їй досягти особистісно значущих цілей (цінностей) незалежно від природи цих цілей та соціальної структури, у яких людина живе і працює [8].

Л. Балабанова, О. Сардак виділяють такі види компетентності:

1) функціональна (професійна) компетентність: характеризується професійними знаннями та вмінням їх реалізовувати. Вимоги до професійної компетентності багато в чому залежать від рівня управління і характеру посади. Основу професійної компетентності складає професійна придатність, що є сукупністю психічних і психофізіологічних особливостей людини, необхідних для здійснення ефективної професійної діяльності;

2) інтелектуальна компетентність: виражається у здатності до аналітичного мислення і здійснення комплексного підходу до виконання своїх обов'язків;

3) ситуативна компетентність: означає вміння діяти відповідно до ситуації;

4) часова компетентність: відображає вміння раціонально планувати і використовувати робочий час. Вона містить адекватну оцінку витрат часу («почуття часу»), вміння конструювати програму досягнення мети в часовому континуумі (просторі), правильно визначати витрати часу;

5) соціальна компетентність: передбачає наявність комунікаційних і інтеграційних здібностей, вміння підтримувати відносини, впливати, домагатися свого, правильно сприймати та інтерпретувати чужі думки, висловлювати до них відношення, вести бесіди і т.д. [2].

Одним із вирішальних чинників професійної компетентності майбутніх фахівців є формування емоційної компетентності в процесі підготовки. Адже вона дозволяє забезпечити ефективну міжособистісну взаємодію у професійній діяльності, є показником психологічного здоров'я та соціального становлення.

Важливим чинником професійного та соціального становлення майбутніх фахівців професій типу «людина-людина» є емоційна компетентність. Представнику цього типу професій потрібно вміти налагоджувати контакти, підтримувати стосунки, активно взаємодіяти, досягати взаєморозуміння у процесі виконання професійних функцій, розбиратися в поведінці людей, розуміти їх емоційний стан і потреби, надавати емоційну підтримку, знаходити індивідуальні підходи, емоційно адекватно реагувати на гнів, невдоволення, критику з боку інших, зберігати рівновагу в конфліктних ситуаціях, тобто бути підготовленими до ефективної комунікації та емоційно розумної поведінки. Тому, психограми більшості професій сфери «людина-людина» містять такі професійно-важливі якості та властивості як: емоційна стриманість, емоційна врівноваженість, емпатія, здібності управляти власними емоціями в спілкуванні і т.д. [6].

Доведено – високий рівень емоційної компетентності є передумовою успіху в професіях, пов'язаних з інтенсивною взаємодією з іншими людьми [4].

Перші публікації присвячені проблемі емоційної компетентності, з'явилися у представника змішаної моделі емоційного інтелекту Д. Гоулмана. На його думку, емоційна компетентність має дві основні складові: особиста компетентність (у керуванні собою), куди, у свою чергу, входять розуміння себе, саморегуляція і мотивація, і соціальна компетентність (у становленні взаємин), яка охоплює емпатію та соціальні навички.

1. Розуміння себе – це знання власних станів, переваг, ресурсів та інтуїції; емоційне розуміння себе (розуміння власних емоцій та їхніх наслідків); адекватна самооцінка (знання власних сил і меж); упевненість у собі (правильна оцінка своїх достоїнств і здібностей).

2. Саморегуляція(керування власними внутрішніми станами, імпульсами, ресурсами): самоконтроль (контроль над руйнівними емоціями, імпульсами); надійність (прихильність нормам честі та чесності); сумлінність (відповідальність за свої дії); пристосовуваність (гнучкість за необхідності змін); відкритість до нового (готовність працювати з новою інформацією та новими підходами).

3. Мотивація(емоційні тенденції, які полегшують досягнення цілей): мотив досягнення (прагнення до поліпшення, до вдосконалення); обов'язковість (прихильність, відданість цілям групи або організації); ініціатива (готовність використовувати всі можливості); оптимізм (завзятість у досягненні мети, незважаючи на перешкоди і невдачі).

4. Емпатія(сприйнятливості до почуттів, потреб і турбот інших): розуміння інших (сприйнятливості до почуттів і поглядів інших, активний інтерес до їх турбот); сприяння розвитку інших (сприйнятливості до потреб інших людей у розвитку і підтримка їхніх здібностей); політична чутливість (розуміння відносин влади та емоційних переваг у групі).

5. Соціальні навички (уміння викликати бажані реакції в інших): переконання (володіння ефективними тактиками переконання); комунікація (відкрите сприйняття та переконливий зворотний зв'язок); розв'язання конфліктів (обговорення та нівелювання розбіжностей у думках); лідерство (управління індивідами і групами); каталізація змін (ініціювання або управління змінами); налагодження зв'язків (формування ділових взаємин); співпраця й кооперація (спільна, сумісна робота заради спільної мети); здатність працювати в команді (забезпечення групової взаємодії в досягненні спільної мети) [4; 5].

Згідно з визначенням Д. Гоулмана, емоційна компетентність – це здатність усвідомлювати і визнавати власні почуття, а також почуття інших для самомотивації, для управління власними емоціями і в стосунках з іншими. Таким чином, актуалізована емоційна компетентність включає в себе самоусвідомлення, емоційне самопізнання власної особистості, пізнання та розуміння емоційних проявів інших людей [4].

Р. Бак розглядає поняття «емоційної компетентності» як здатності діяти згідно з внутрішнім середовищем власних почуттів і бажань. Дослідник висуває положення, що «все, що реальне є емоційним, а раціональною є лише наступна лінгвістична обробка емоційно оціненої реальності». Емоційна компетентність має тісний зв'язок як з когнітивними здібностями, так і з особистісними

характеристиками [10]. Емоційна компетентність – готовність і здатність людини гнучко управляти емоційними реакціями, як власними, так і інших людей, адекватно ситуаціям і умовам, що змінюються.

К. Саарні поняття «емоційна компетентність» розглядається як єдність трьох аспектів: «Я»-ідентичності, характеру та історії розвитку. Сукупність здібностей чи вмінь, як стверджує К. Саарні, вміщує у собі таке:

- усвідомлення власних емоційних станів;
- здатність розрізняти емоції інших;
- здатність використовувати емоції і форми вираження, прийняті в даній культурі (чи субкультурі), а на більш зрілих стадіях засвоювати культурні сценарії і зв'язувати емоції із соціальними ролями;
- здатність симпатичного і емпатійного включення в переживання інших;
- здатність усвідомлювати те, що внутрішній емоційний стан не обов'язково відповідає зовнішньому вираженню як у самого індивіда, так і у інших, а на більш зрілих стадіях - здатність розуміти, як вираження власних емоцій впливає на інших, і враховувати це у власній поведінці;
- здатність справлятися зі своїми негативними переживаннями, використовуючи стратегії саморегуляції, які мінімізують інтенсивність або тривалість таких переживань (знімають «тяжкість переживання»);
- усвідомлення того, що структура або характер взаємовідносин великою мірою визначається тим, яким чином емоції виражаються у взаємовідносинах: безпосередністю, емоційною взаємністю або симетрією у взаємовідносинах;
- здатність бути емоційно адекватним, тобто розуміти власні емоції, якими б унікальними або культурно детермінованими вони не були, і відповідати уявленням про власний емоційний баланс.

К. Саарні дотримується тієї точки зору, що рівень емоційного інтелекту багато в чому детермінований спадковими факторами, а емоційна компетентність формується впливом сім'ї, ровесників, школи, ЗМІ.

І. Андреєва визначає емоційну компетентність як сукупність знань, умінь і навичок, що дозволяють приймати адекватні рішення і діяти на основі результатів інтелектуальної обробки зовнішньої і внутрішньої емоційної інформації [1].

І. Матійків, досліджуючи емоційну компетентність фахівця сфери «людина-людина», зауважує, що вона полягає у його усвідомленій готовності до реалізації емоційних компетенцій, необхідних для ефективного здійснення професійної діяльності та вирішення соціальних завдань [6].

В емоційній компетентності виділяють декілька складових: усвідомлення своїх емоцій, уміння визначити, яку емоцію відчуваєш в даний момент, визначити, з яких базових емоцій складається складна емоція; уміння управляти власними емоціями, визначати джерело і причину їх виникнення, ступінь корисності, змінювати інтенсивність емоцій, замінювати їх на інші; усвідомлення емоцій інших людей, визначення емоційних станів за вербальними і невербальними ознаками; управління емоціями інших людей, цілеспрямована дія на їх емоції; а також адекватне вираження емоцій (рефлексія, емпатія, саморегуляція, експресивність).

Емоційна компетентність виступає інтегральною значущою властивістю справжнього професіонала, її можна і необхідно успішно розвивати з метою створення гармонійної Я-концепції фахівця. Тобто, рівень емоційної компетентності може свідчити про цілісність емоційного життя людини [7].

З огляду на сказане, підвищення рівня емоційної компетентності майбутніх фахівців є важливим завданням сучасної педагогічної освіти, актуальним не лише для професійного становлення, а й особистісного розвитку.

Таким чином, емоційна компетентність, передбачає цілісний та прогресивний розвиток емоційної сфери особистості і є набіром знань, вмінь та навичок, які дозволяють адекватно діяти на основі обробки всієї емоційної інформації. Емоційна компетентність збагачує досвід особистості, сприяє швидкому аналізу емоціогенних ситуацій. Саме тому, емоційна компетентність може і повинна виступати аспектом спеціального тренування, адже орієнтація у власному емоційному світі, а відтак, і адекватна поведінка, дозволяє гармонійно взаємодіяти з навколишнім світом.

Використана література:

1. Андреева И.Н. Развитие эмоциональной компетентности педагогов / И.Н. Андреева // *Материалы Международной научно-практической конференции [«Психология образования сегодня: Теория и практика»] / [Под ред. С.И. Коптеевой, А.П. Лобанова, Н.В. Дроздовой]. – Мн., 2003. – С. 166-168.*
2. Балабанова Л.В. *Управління персоналом* / Л.В. Балабанова, О.В. Сардак. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 468 с.
3. Войцїх І.В. Емоційна компетентність майбутніх психологів як педагогічне явище / І.В. Войцїх // *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна».* – №1(7). – 2013. – С.54-58.
4. Гоулман Д. *Емоціональне лідерство: Искусство управління людьми на основі емоціонального інтелекту* / Деніел Гоулман, Ричард Бояцис, Енни Маккі; Пер. с англ. – М.: Альпіна Бізнес Букс, 2005. – 301с.
5. Кириленко Т.С. *Психологія: емоційна сфера особистості: навч. Посібник.* – К.: Либідь, 2007. – 256 с.
6. Матійків І.В. *Розвиток емоційної компетентності майбутніх фахівців професій типу «людина-людина»: психологічний аспект* // *Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні: зб. тез за матеріалами VIII науково-технічної конференції науково-педагогічних працівників (26-31 березня 2012 р.).* – Львів: Видавничий відділ навчально-наукового інституту підприємництва та перспективних технологій Національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – С. 240-243.
7. Овчарук О. *Ключові компетентності: Європейське бачення* / Оксана Овчарук // *Управління освітою.* – 2004. – № 2. – С. 6-9.

8. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Равен Дж. – М.: Когито-Центр, 2002.
9. Федорчук В.М. Емоційна компетентність психолога // Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць К ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. – 2012. – Випуск 17. – С. 623-630.
10. Buck R. Motivation emotion and cognition : A developmental-interactionist view / R. Buck / Strongman K.T. (ed.) // International review of students on emotion. – Chichester : Wiley, 1991. – V.1. – P. 101-142.

ЯСТОЧКИНА ИРИНА АНАТОЛЬЕВНА, *Сущность и составляющие эмоциональной компетентности.*

В статье понятие компетентность рассматривается как интегральная характеристика личности, проанализированы разные виды компетентностей, что находятся в тесной взаимосвязи с эмоциональной компетентностью, в частности: предметная, исследовательская, социальная, коммуникативная, интеллектуальная. Понятие «эмоциональная компетентность» раскрывается как важный фактор социального и профессионального становления личности.

Рассмотрены составляющие эмоциональной компетентности (понимание себя, саморегуляция, мотивация, эмпатия, социальные навыки). Подчеркнут социокультурный характер эмоциональной компетентности. Отмечено, что важным заданием современного педагогического образования, актуальным не только для профессионального становления, но и личностного развития, есть необходимость повышения уровня эмоциональной компетентности будущих специалистов.

Ключевые слова: эмоции, компетентность, эмоциональная компетентность, эмоциональные состояния, личность, специалист.

YASTOCHKINA IRINA, *Essence and constituents of emotional competence.*

In the article concept a competence is examined as integral description of personality. The different types of competences are analysed, that are in close intercommunication with an emotional competence, in particular: subject, research, social, communicative, intellectual. A concept "Emotional competence" opens up as an important factor of the social and professional becoming of personality. The constituents of emotional competence (understanding itself, self-regulation, motivation, empathy, social skills) are considered. Sociocultural character of emotional competence is underline. It is marked that by the important task of modern pedagogical education, actual not only for the professional becoming, but also personality development there is a necessity of increase of level of emotional competence of future specialists.

Key words: emotions, competence, emotional competence, emotional states, personality, specialist.